

לחזור ולהתחיל מחדש

בפרשתנו מתחילים אנו לקרוא את הספר החמישי והאחרון שבתורה, הוא ספר דברים או בכינויו הקלאסי, 'משנה תורה'. הספר כולו כתוב כנאום ארוך ומתמשך, שמשא נשא לפני מותו. בנאום זה חוזר הוא, על עיקריה של ההסטוריה הישראלית מאז יציאת מצרים ועל המצוות היסודיות, עליהם ציווה את עמו במשך ארבעים שנה.

לכאורה, ספר 'משנה תורה' מהווה חזרה על האמור בספרים הקודמים. אולם החזרה בתורה אינה אף פעם חזרה זהה. תמיד מתחדש בה משהו. ובספר דברים מתחדש הרקע ההסטורי השתנה לחלוטין. המצוות מועמדות עתה בהקשר החדש של עם העומד להכנס לארץ ולבנות בה מסגרת פוליטית. החזרה מקבלת אם כן משמעות חדשה, הבאה לידי ביטוי לפי ניסוחם של חז"ל, בחידוש הברית שבין הקב"ה לעם. הברית הקודמת, ברית סיני, נכרתת עכשיו מחדש. זאת היא ברית ערבות מואב.

ברית ערבות מואב איננה הברית האחרונה. התורה מחייבת שעם כניסתם לארץ יחדשו הם את הברית בהר גריזים (והר עיבל) (דברים כז). התורה רואה בחידוש הברית מטלה מתמדת המוטלת על העם. בהתאם לכך היא מצווה על מצוות הקהל: "הקהל את האנשים הנשים והטף... למען ישמעו ולמען ילמדו... ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים לא יב). יש במצוות הקהל מעין חזרה על חידוש הברית. זהו חידוש שרקעו ביולוגי. החידוש שומר על ההמשכיות של הכלל, כשכל פרטיו משתנים מדור לדור.

רעיון חידוש הברית מופנה אכן, לעם כולו. אולם יש מאחוריו רעיון בסיסי יותר הנכון לא רק לגבי הכלל אלא גם לגבי הפרט, והוא משקף עובדה אכזיסטנציאלית עליה ננסה לעמוד להלן.

בזמננו זה בו מכוניות רבות מקושטות בהצהרות פוליטיות, כאילו הן היו מצע מהלך של תנועה, יתמהו רבים ודאי על פשרן ומשמעותן של מדבקות עליהן מתנוססת כתובת משונה ו'מגממת': "נח נחמן מאומן".

הכתובת הזאת מקשרת אותנו לדמות חסידית נערצה, רבי נחמן מברסלב הקבור באומן. עבור רבים הכתובת היא אמצעי להזדהות, עבור אחרים, אין ספק, היא מהווה כלי, עליו יכולה

הברכה לשרות. ברצוני להתעלם מגישות אלו, ולנסות לחשוף את הגנוז בכתובת, כשם שהוא משתקף בעולמו של רבי נחמן עצמו.

הטכניקה המוזרה הזאת של מעין גמגום שבכתב, מובילה אותנו אל תורת הסוד. מקורה בקבלה, ש"שיחקה" בשפה בכל הצורות האפשריות. הקבלה עסקה במיסתורין של מה שמעבר. החסידות, לעומת זאת, הראתה לנו שהקבלה היא תורה החושפת את המיסתורין של הקיום האנושי. בהתאם לכך, רוצה אני לתפוס את כתיבת השם לא כמעשה מאגי, אלא כפעולה המייצגת את הנסיון המתמיד לבנות את חיינו. הכתיבה המוזרה הזאת מצביעה על תכונת-יסוד של הקיום האנושי. עלינו להיות מודעים לעובדה שהנפילה ומתוך כך גם הנסיגה, הן עובדות-יסוד בחיינו. לא נוכל לבנות את חיינו אלא אם נדע "כי שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד טז). החיים הם נפילה, אך גם האפשרות להתחיל את הכל שוב, מבראשית. האדם אינו 'עומד' כמלאך, הוא 'מהלך', או ליתר דיוק מטפס בהר או עולה בסולם, ולפיכך הוא גם 'נופל'. חייבים אנו להיות מודעים לכך שבהכרח ניפול. אולם, אנו יכולים להפוך את הנפילה ל"ירידה צורך עלייה". בעקבות הנפילה וההתחלה החדשה נוכל להגיע לשלב גבוה יותר. ה'ני' יהפוך עתה ל'נח', וה'נח' ל'נחמ'. אנו נגמור לכתוב את שמנו רק בשעת המוות. רק אז מגיע האדם לסיום בניין חייו, ל-נחמן מאומן'.

בראשון שבשרשרת סיפורי שבעת הקבצנים, מתאר רבי נחמן מברסלב עיוור, זקן שהוא תינוק. ככל הגיבורים שבסיפורים אלה, גם העיוור היא דמות פרדוכסלית, אנטי-גיבור שהוא הגיבור האנושי האמיתי. הקבצנים מציגים את עצמם תוך שהם מספרים סיפורים, שהם סיפורים בתוך סיפורים. בסיפורו של העיוור מופיעה דמותו של הנשר הגדול. לא אוכל לנתח כאן את הסיפור כולו. אך שתי דמויות אלו קשורים לעניינו. כדי להבינם, אזדקק לדבריו של רבי נתן, תלמידו הגדול של רבי נחמן. בהלכות תפילין שב"ליקוטי הלכות" מספר לנו רבי נתן שמורו הגדול הזהיר אותנו "ואמר שאסור להיות זקן". אולם הזקנה עליה אנו מדברים כאן אינה הזקנה הביולוגית. קיימת הגדרה עמוקה יותר. זקן הוא האדם שאינו מסוגל להתחיל שוב מבראשית. זאת הסיבה שהגיבור הוא זקן שהוא תינוק, המסוגל לעשות זאת. עתה מבינים אנו את דמותו של הנשר הגדול. דמות זאת המצוירת במשל בספר יחזקאל "הנשר הגדול, גדול הכנפים ארך הא עבר מלא הנוצה" (יחז' יז ג) מתפרשת על פי האמור בתהלים: "ברכי נפשי את ה'... תתחדש כנשר נעורכי" (תהלים קג ב-ה). נוצותיו של הנשר נושרות ומתחדשות: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישע' מ לא). לומדים אנו מן המקרא שהנשר הוא סמל ההתחדשות. התחדשות זאת היתה השראה ליצירת הדמות האגדית של הפניקס, ה'חול' שבאגדה, שעל פי נוסח אחד נשרף כל אלף שנים, וקם לאחר מכן מאפרו. הנשר הריאלי מחדש את נוצותיו. הנשר האגדי מחדש את איבריו, ותוך כך משיג את האלמוות. הנשר הקיומי מחדש את חייו על ידי זה שהוא יכול להתחיל את הכל מבראשית, ותוך כך מתקדם. אנו מברכים בכל בוקר את ברכות השחר. אחת הברכות מוקדשת לנס

ההתחדשות התמידית: "הנותן ליעף כוח". בדברים אלה אין אנו מתכוונים לברכה ששינה טובה מעניקה לגופנו. בהם מהדהדים המלים של הנביא ישעיהו "נותן ליעף כוח ולאין אונים עצמה ירבה, ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו, וקוי ה' יחליפו כח, יעלו אבר כנשרים, ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו" (ישעיהו מ כט-לא). להחליף כוח, פירושו להתחיל לכתוב שוב את שמנו : נ, נח, נחמ, עד שנסיימו.

בסיומו של ספר דברים קוראים אנו נבואה עצובה: "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך, וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרב, ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו" (דברים לא טז). החטא והמחדל, הטעות והתעיה, החולשה והשגגה תתרחשנה. תמיד נחמיץ הזדמנויות, נטעה בהחלטות, נמיר טוב ברע ונאה במגונה. אולם בכוחנו לתקן ולחדש את הברית. את זאת עשה העם בימי יאשיהו כאשר הקהיל המלך את העם "ויכרות את הברית לפני ה' ללכת אחר ה' ולשמור מצוותיו ואת עדותיו ואת חוקותיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת" (מל"ב כג ג). וזאת יעשה העם שוב ושוב, בכריתת האמנה בימי עזרא, ובברית שהוא יכרות בעתיד. זאת היא מצווה מתמדת. מוטל עלינו לחדש את הברית, אך מעבר לכך מצווים אנו בחידוש מתמיד של חיינו, להפוך ירידה לעלייה, ולכתוב את שמנו ואת חיינו, כל פעם מבראשית: נ, נח, נחמ..